

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЮРИДИЧНИЙ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ І ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА**

**ЗАТВЕРДЖУЮ
Декан факультету**

_____ Т.О. Коломоєць
«05» вересня 2018 р.

**ІСТОРІЯ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

підготовки бакалаврів
спеціальність 081 «Право»
освітньо-професійна програма «Правознавство»

Укладач д.ю.н., професор Удовика Л.Г.,

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри історії і теорії
держави та права
Протокол № 1 від «21» серпня 2017 р.
Завідувач кафедри

_____
(підпис)

Л.Г. Удовика
(ініціали, прізвище)

Ухвалено науково-методичною
радою юридичного факультету
Протокол № 1 від 05 вересня 2017 р.
Голова науково-методичної ради
факультету

_____
(підпис)

Єна І.В.
(ініціали, прізвище)

2018 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4 денна форма	Галузь знань: 08 «Право»	Нормативна	
		Цикл дисциплін професійної підготовки	
Розділів – 2	Спеціальність 081 «Право»	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	освітньо-професійна програма «Правознавство»	1-й	
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 1 самостійної роботи студента – 4,5	Рівень вищої освіти: Бакалаврський	16 год.	6
		Практичні	
		32 год.	4
		Самостійна робота	
		72 год.	
		Вид контролю: іспит	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

«Історія вчень про державу і право» – одна з правових дисциплін, яка вивчається на I курсі юридичного факультету.

Метою викладання навчальної дисципліни «Історія вчень про державу і право» полягає в: засвоєнні державного-правового досвіду минулих поколінь, що є складовою частиною духовної культури людства; осмислення історично-закономірного процесу накопичення знань у сфері права і держави (загальнотеоретичних, державно-правових, цивільно-правових, кримінально-правових і т. ін.), у вигляді вчень, теорій, шкіл, ідей, у різні періоди (рабовласницький, феодальний, буржуазний, соціалістичний, посткапіталістичний, постсоціалістичний); із визначенням своєрідності системи юридичних знань окремих народів і держав, вітчизняної думки.

Основними завданнями вивчення курсу «Історія вчень про державу і право» є: формування основи фахового світогляду юриста з глибоким знанням всесвітньої і вітчизняної історії державних і правових вчень, із високою культурою творчого мислення. Сприяти закріпленню юридичних знань, формуванню умінь аналізувати різноманітні державно-правові явища сучасності, починаючи з часів виникнення держави та права і закінчуючи політично правовою структурою сучасності; вироблення особливого юридичного мислення, необхідного для засвоєння і застосування права; створення передумов для найкращого засвоєння таких дисциплін як історія держави і права зарубіжних країн, історія держави і права України тощо.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

Знати:

- студент повинен знати предмет, методи та принципи курсу «Історії вчень про державу і право»;
- наукову періодизацію курсу;
- характеризувати концепції, ідеї, погляди мислителів, філософів, державних діячів на державно-правові явища;
- особливості української державно-правової думки;
- теоретичні знання, які б дали можливість сформулювати власне розуміння причин, існування сучасних державно-правових проблем, шляхів їх вирішення.

Вміти:

- досліджувати етапи формування державно-правової думки;
- аналізувати погляди, ідеї, концепції державно-правової дійсності;
- користуватися науковою юридичною та історичною термінологією;
- вільно володіти конкретним фактичним і статистичним матеріалом з курсу;
- оцінювати ідеї, концепції, погляди мислителів;
- повинні оволодіти технікою самостійної підготовки до семінарських занять; доповідей, рефератів;
- брати участь у наукових дискусіях, науково-практичних конференціях.

Згідно з вимогами освітньої програми студенти повинні досягти таких результатів навчання (компетентностей):

збагатити свій інтелектуально-творчий потенціал знаннями:

а) на понятійному рівні – основних категорій, понять, конструкцій, ідей, концепцій, теорій держави і права;

б) на фундаментальному рівні – досягнути структуру й зміст теорії держави та теорії права, їх сутність і цінність;

в) на практично-творчому рівні – чітко розуміти основні поняття й судження, як містяться у книзі (статті); критично ставитися до змісту книги (статті), визначати власне ставлення до неї, давати їй загальну характеристику;

оволодіти, з точки зору практичної діяльності, такими навичками і методами:

а) на репродуктивному рівні – вмінням самостійно наводити приклади відповідних норм і статей нормативно-правових актів, правових явищ, моделювати правові ситуації;

б) на евристичному рівні (алгоритмічному) – виокремлювати основні положення книги (статті), аналізувати зміст юридичних норм; тлумачити правові норми;

в) на творчому рівні – формувати власну точку зору на основі зв'язку права з дійсністю; обґрунтовувати правові рішення щодо конкретних правових ситуацій; визначати методологію дослідження правових і державних явищ.

Міждисциплінарні зв'язки. Категорії «держава» і «право» вивчаються багатьма науками, але глибше їх досліджують різноманітні галузі юридичної науки. **«Історія вчень про державу і право»** належить до теоретико-історичних дисциплін, що мають світоглядний характер. З одного боку, цей курс пов'язаний з дисциплінами історичного циклу: «Історією держави і права зарубіжних країн», «Історією держави і права України», а з іншого боку - із дисциплінами теоретичного циклу, насамперед із «Теорією держави і права». Обґрунтоване закріплення теорії права і держави, інших спеціальних юридичних знань, можливо тільки на основі всебічного вивчення історії становлення, формування і розвитку даних теоретичних знань про державу і право. Історія вчень про державу і право є, певним чином, історичною частиною теорії держави і права. Використовуючи ті самі поняття, терміни і категорії, що й теорія держави і права, історія вчень про державу і право переконує в можливості різноманітних підходів до визначення походження, становлення й змісту основних категорій науки про право і державу.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Історія вчень про державу і право як наука і як навчальна дисципліна.

Історія вчень про державу і право як наука і як навчальна дисципліна. Загальнолюдські цінності в курсі «Історія вчень про державу і право». Підходи до проблеми співвідношення «держава-особистість» в історії і сучасності.

Предмет курсу «Історії вчень про державу і право» як самостійної юридичної дисципліни. Завдання і значення курсу історії вчень про державу і право. Його місце в системі юридичних наук і юридичної освіти. Поняття і загальна характеристика правового вчення (теорії, доктрини, концепції, ідеї). Джерела історії вчень про державу і право.

Методи вивчення історії вчень про державу і право: загальнонаукові, юридичні, історичні. Методологічні проблеми історії вчень про державу і право. Періодизація історії вчень про державу і право.

Тема 2. Вчення про державу і право Стародавнього Сходу.

Становлення державно-правових поглядів у далекому минулому. Загальна характеристика релігійно-міфологічних уявлень про право, державу в країнах Стародавнього Сходу. Особливості формування державно-правової думки у далекому минулому і її початки.

Державно-правова думка Близького і Середнього Сходу, стародавнього Єгипту. Повчання фараонів. Офіційна ідеологія стародавнього Межиріччя. Міфологічні уявлення про місце людини у світі. Версії божественного походження земної влади і порядку. Панування теократичної доктрини.

Державно-правова думка стародавньої Індії. Державно-правові ідеї брахманізму. Веди. Упанішади. Правова пам'ятка - Закони Ману. Державно-правові ідеї раннього буддизму. Вплив буддизму на державу, право, законодавство. Уявлення про природний характер законів. Світські ідеї в державно-правовій думці. Трактат Артхашастра.

Державно-правова думка стародавнього Китаю. Вчення Конфуція про людину і державу. Концепція права і держави Мо-цзи і його ідеї про рівність усіх людей. Даосизм. Держава і закон у поглядах китайських легістів. «Фадзя». Шан Ян як теоретик легізму.

Тема 3. Вчення про державу і право стародавньої Греції.

Загальна характеристика початків, етапів розвитку, досвіду і теоретичних досягнень державно-правової думки Стародавньої Греції. Значення старогрецької

державно-правової думки. Державно-правові погляди стародавньої Греції раннього періоду. Державно-правова інтерпретація давніх міфів у поемах Гомера і Гесіода. «Сім мудреців» (Фалес, Піттак, Періандр, Біант, Солон, Клеобул, Хілон). Піфагор і піфагорійці. Гіпподам і початок розробки концепції ідеальної держави. Поліс і закон у Геракліта. Обґрунтування аристократичних ідеалів правління «кращих».

Період розквіту старогрецької державно-правової думки. Ідеї про право і державу в Демокрита. Софісти (Протагор, Георгій, Гіппій, Антифонт, Каллікл, Фрасімах, Лікофрон і ін.) і їх теорії природних законів і демократичної держави. Погляди Сократа на право і державу. Його погляди на законність.

Державно-правові погляди Платона. Загальна характеристика творчості Платона. Філософські основи вчення Платона про державу і право. Платон про походження держави і права і їх сутність. Класифікація форм держави за Платоном і їх характеристика. Ідеальна держава в трактатах «Держава» і «Закони»; їх порівняльна характеристика. Етатистський (державницький) підхід до співвідношення «державно-особистість». Платон про закон, розуміння їм сутності закону, чинники забезпечення чинності закону. Значення законів. Проекти ідеальної держави. Характеристика законодавства, вимоги до законодавства. Правління філософів. Оцінка правових ідей Платона і їх вплив на наступний розвиток вчень про державу і право.

Державно-правові погляди Аристотеля. Вчення Аристотеля про сутність і походження держави. Аристотель про громадянство. Аристотель про форми держави і причини їх зміни. Характеристика демократії. Політика як ідеальна форма держави. Аристотель про право і види права. Відмінність права і закону. Поняття сутності закону і законодавства за Аристотелем. Роль закону в житті людей. Законодавство як частина політики. Аристотелівське розуміння справедливості і місце її в його державно-правовій концепції. Закон і справедливість за Аристотелем. Зміст і види справедливості. Політична справедливість. Аристотель про зміст етики, єдності етики і політики. Морально-етичні підстави трактування права, держави. Етика як засіб вдосконалення суспільства.

Державно-правова думка періоду еллінізму. Державно-правові погляди Епікура й епікурійців. Грецькі стоїки про природне право, благо в державі і зобов'язаннях громадян. Державно-правові погляди Полібія.

Тема 4. Державницькі й правові погляди доби елінізму.

Загальна характеристика староримської політичної і правової думки. Основні напрямки політичної і правової думки в стародавньому Римі.

Державно-правова концепція Марка Туллія Цицерона. Загальна характеристика державно-політичної і наукової діяльності Цицерона. Погляди Марка Туллія Цицерона на право, закон і державу. Походження і сутність держави. Класифікація форм правління. Обґрунтування аристократичної («сенатської») республіки. Цицерон про сутність і форми держави. Характеристика сенатської республіки. Справедливість і право в концепції Цицерона. Співвідношення права і закону. Розуміння мислителем широкого закону. Основа закону за Цицероном. Цицерон про права й обов'язки ідеального громадянина. Значення і вплив праць Цицерона на наступний розвиток теоретичних уявлень про державно-правове суспільство.

Римські стоїки. Сенека, Епіктет, Марко Аврелій про розумні початки законів, цивільні зобов'язання і моральне удосконалення особистості. Скептицизм Тіта Лукреція Кара, Секста Емпірика.

Римські юристи про право, закон, державу. Створення ними нової науки - юриспруденції. Етапи розвитку класичної юриспруденції. Юристи класики (Ульпіан, Гай, Модестин, Павло, Папініан). Види права. Природне право. Приватне і публічне право. Право народів. Преторське право. Право громадян. Значення досягнень римських юристів для сучасного праворозуміння.

Тема 5. Державно-правові ідеї християнства. Вчення про державу і право Західної Європи доби Середньовіччя.

Правові ідеї раннього християнства і їх загальна характеристика. Старий і Новий Завіт. Патристика. Погляди на державу і право Аврелія Августина (Блаженного). Релігійно-етичний підхід до тлумачення проблем держави і права. Вплив ідей Августина на розвиток теологічного світогляду середньовіччя.

Погляди на державу і право Аврелія Августина (Блаженного). Релігійно-етичний підхід до тлумачення проблем держави і права. Вплив ідей Августина на розвиток теологічного світогляду Середньовіччя.

Теологічне вчення Томи Аквінського про державу і право. Побудова концепції права на фундаменті етики. Розходження права і закону. Класифікація законів. Уявлення Томи Аквінського про державу - перша спроба розвинути християнську доктрину на базі аристотелівської «Політики». Класифікація форм держави. Політична монархія як ідеальна форма державного правління. Обґрунтування верховенства церкви над державою в «Сумі теології». Томізм.

Тема 6. Вчення про державу і право мислителів і юристів Середньовіччя.

Загальна характеристика політичної і правової ідеології середньовіччя: її основні риси і напрямки розвитку. Особливості політичних і правових вчень епохи Відродження і Реформації.

Державно-правові погляди в Київській Русі. Перший політичний трактат Іларіона «Слово про закон і благодать». «Руська правда», її вплив на розвиток ідей про право і державу. Соціальні, правові аспекти в поглядах Ярослава Мудрого. «Правда Ярославич» - пам'ятка правової думки XI століття. Історико-політичний твір «Повість временних літ» літописця Нестора, ідея політичної консолідації держави навколо церкви. Суспільно-політичні ідеї в «Слово о полку Ігоревім». Уява ідеального правителя в «Молінні» Даниїла Заточника.

Формування і розвиток мусульманської правової думки. Політичні і правові вчення арабського світу в період становлення ісламу. Панісламістська ідеологія. Суннітські політико-правові теорії: маликізм, шафіїзм, ханбалізм. Політичні і правові вчення мусульманського Сходу періоду перипатетизма. Проблеми держави і політики. А.-Н. аль Фарабі, Ібн Сіна, Ібн Рушд як представники середньовічної арабо-мусульманської філософії і їх підхід до політичної і правової проблематики. Халіфат як ключова категорія мусульманської правової політичної і правової теорії. Мусульманський державознавець аль-Маварді. Вчення Ібн Хальдуна.

Тема 7. Ідеї про право і державу епохи Реформації і Відродження.

Вчення Марсілія Падуанського про державу і право. Критика теократичних ідей в області держави і права. Трактатування народного суверенітету. Функції законодавчої і виконавчої влади. Громадянин і цивільне суспільство. Божественний і людський закон.

Ян Гус - ідеолог чеської реформації. Ідеолог бюргерської реформації в Німеччині. Мартін Лютер і його «95» тез. Томас Мюнцер. Проповідь утворення революційним шляхом «християнської спілки і братерства».

Погляди Жанна Кальвіна на співвідношення церкви і держави. Використання ідей Кальвіна монархомахами (тираноборцями) у другій половині XV - початок XVII ст.

Ідеї про право і державу в українській полемічній літературі польсько-литовської доби. Правові і політичні погляди Івана Вишенського, Станіслава Оріховського-Роксолана, Петра Могили. Проблема людини.

Погляди на право і державу фундатора політичної науки Нікколо Макіавеллі. Макіавеллі про рушійні сили політики й історії. Сутність і походження держави за концепцією Макіавеллі. Погляди Макіавеллі на роль релігії в суспільстві і державному житті. Макіавеллі про форми держави. Правитель і народ: їх взаємодія і місце в державному управлінні. Принципи державної політики. Роль особистості правителя в концепції Макіавеллі. Обмеження влади правителя над підданими. Сутність макіавеллізму.

Ідеальний державно-правовий лад. «Утопія» Томаса Мора і «Місто Сонця» Томмазо Кампанелли. Організація влади і управління.

Вчення Жанна Бодена про державу і право. Вчення про державний суверенітет державної влади і форми держави. Обґрунтування абсолютної монархії. Зародження буржуазного вчення про державу.

Тема 8. Вчення про право і державу Голландії і Англії епохи ранніх буржуазних революцій.

Теорія природного права і її загальна характеристика. Вплив теорії природного права на подальший розвиток природно-правових доктрин і поява міжнародної категорії «права людини».

Вчення про право і державу в Голландії. Гуго Гроцій – фундатор теорії природного права і науки про міжнародне право. Навчання природному праву Гуго Гроція. Сутність походження держави і верховної влади за концепцією Гуго Гроція. Розуміння сутності державної влади. Права людини в концепції мислителя. Погляди Гуго Гроція на опір влади. Концепція міжнародного права Гуго Гроція. Роль і значення Гуго Гроція і його концепції в історії державно-правових вчень. Його інтерпретації ідеї про державний суверенітет.

Погляди на право і державу Барух (Бенедикт) Спінози. Вчення про невід'ємні права людини і межі державної влади. Обґрунтування демократії.

Вчення про право і державу в Англії. Основні напрямки політичної і правової думки в період англійської буржуазної революції XVII ст.

Вчення про право і державу Томаса Гоббса. Його вчення природних прав і природних законів. Договірна теорія походження держави в концепції Гоббса і її специфічність. Концепція державного абсолютизму. Погляди Гоббса на державний суверенітет. Форми держави і її сутність. Розмежування публічної і приватної сфер дії права і зобов'язання монарха і громадян. Свобода і ціль законів. Правопорядок і законність і їх роль у державі. Вплив теорії Гоббса на становлення і розвиток природно-правової теорії і концепції «суспільних договорів».

Вчення про право і державу Джона Локка. Загальна характеристика державно-правової концепції Локка. Зародження лібералізму. Локк про походження, сутність і завдання держави. Питання поділу влади в концепції мислителя. Обґрунтування необхідності поділу влади. Локк про невід'ємні права людини, їх забезпечення і захист у державі. Взаємовідносини людини і держави. Обґрунтування конституційної монархії. Суверенітет народу і право народу на повстання. Значення наукової спадщини Локка для становлення і розвитку новітньої європейської державно-правової думки.

Державно-правова концепція Девіда Юма. Причини виникнення державно-правових явищ. Джерела права.

Тема 9. Загальна характеристика політичної і правової ідеології Просвітництва.

Державно-правові вчення у Франції епохи Просвітництва. Погляди на право і державу Вольтера (Франсуа-Марі Аруе). Його теорія «освіченого монархізму».

Погляди на право і державу Шарля Луї Монтеск'є. Поняття і сутність держави за Монтеск'є. Класифікація форм держави і їх характеристика. Розвиток теорії поділу влади в правовій концепції Монтеск'є. Обґрунтування необхідності поділу влади Локком і Монтеск'є: особливе і загальне. Роль географічних та політичних чинників у формуванні законів, їх вплив на «дух законів». Монтеск'є про політичну свободу і засоби її досягнення і забезпечення. Співвідношення свободи і законності. Спадщина Монтеск'є і її державно-правове втілення на сучасному етапі. Закони природні і позитивні.

Погляди на право і державу Жан-Жака Руссо. Загальна характеристика державно-правових поглядів Руссо. Руссо про походження і сутність держави. Теорія суспільних договорів. Теорія народного суверенітету. Поняття «загальної волі» і «волі всіх». Взаємовідносини громадянина і держави. Законодавча влада і закон. Закон як

вираження загальної волі. Права і свободи людини в концепції мислителя. Обґрунтування демократичної республіки.

Особливості державно-правових поглядів французьких просвітителів. Дені Дідро, Поль-Анрі Гольбах, Клода-Адріана Гельвеція.

Політичні і правові ідеї якобінців (Жан Поль Марат, Максиміліан Робесп'єр). Політична і правова ідеологія французького соціалізму (Мореллі, Габріель Бонно де Маблі, Гракх Бабеф).

Консервативна реакція на Французьку революцію Е. Берк. Ж де Местр, Г. де Бональд.

Тема 10. Державно-правові вчення Європи та США наприкінці XVIII-першій половині XIX

Державно-правові погляди Просвітництва в Німеччині й Італії. С. Пуффендорф, В. фон Гумбольдт, Х.Томазій про право і державу. Дж. Віко про право і державу. Ч. Беккарія про право і державу.

Державно-правова думка в США періоду боротьби за незалежність: Б. Франклін, Т. Пейн, Т. Джеферсон.

Політико-правові погляди федералістів: О. Гамільтон, Дж. Медісон, Дж. Адамс.

Державно-правові ідеї епохи просвітництва в Україні. Погляди на право і державу Григорія Савича Сковороди. Людина, право і держава в його філософсько-етичному вченні. Ідея демократичної республіки. Політичні і правові погляди Якова Петровича Козельського. Особливості теорії природного права. Еволюція поглядів від обмеженої монархії до демократичної республіки.

Тема 11. Державно-правові концепції Німеччини наприкінці XVIII - першій половині XIX ст.

Особливості державно-правової думки в Німеччині наприкінці XVIII - першій пол. XIX ст.

Ліберальне вчення про право і державу Іммануїла Канта. Категоричний імператив. Особливості теорії природного права. Кант як один із перших фундаторів теорії правової держави. Право: його розподіл на приватне і публічне. Вчення про організацію державної влади. Використання теорії поділу влади і теорії народного суверенітету. Обґрунтування конституційної монархії. Теорія «вічного світу».

Теоретична концепція права Іогана-Готлібе Фіхте. Теорія закритої торгової держави.

Вчення Георга-Вільгельма-Фридріха Гегеля про право і державу. Діалектичний метод і об'єктивний ідеалізм. Їх втілення в його правовій концепції цивільного суспільства і держави. Визначення права. Особливості його підходів до твердження конституційної монархії. Ідеї в області міжнародного права.

Історична школа права (Густав Гуго, Фридріх-Карл фон Савін'ї, Георг Фрідріх Пухта). Критика природно-правової теорії. Погляди на походження права і його залежність від історії народу. Відношення до кодифікації права.

Тема 12. Політико-правові погляди епохи вільної конкуренції

Основні напрямки західноєвропейської державно-правової думки і їх загальна характеристика.

Ліберальні погляди на право і державу в Англії. Ієремія Бентам про право і конституційну систему держав. Утилітаризм. Позитивістське трактування державного суверенітету. Погляди на співвідношення прав і обов'язків. Державно-правова концепція Джона Стюарта Мілля.

Ліберальні погляди на право і державу у Франції. Бенджамін Констан про право і державу. Бенджамін Констан про політичну й особисту свободу, завдання держави. Алексіс де Токвіль про демократію, співвідношення рівності і свободи.

Ліберальні погляди на право і державу в Німеччині. Лоренц Штейн про людину, суспільство, державу.

Державно-правові погляди ідеологів соціалізму. Клода-Анрі де Рувруа Сен-Сімона, Франсуа-Марі-Шарля Фур'є, Роберта Оуена.

Державно-правові погляди Карла Маркса і Фрідріха Енгельса. Ідеї про державну форму диктатури пролетаріату і принципи її діяльності. Ідеї про різні форми диктатури пролетаріату і шляху переходу до соціалізму. Розвиток концепції соціалістичної держави. Частка держави і права в комуністичній формації.

Анархістські концепції держави і права. Михайло Бакунін, П'єр Жозеф Прудона і Петро Кропоткін.

Тема 13. Вчення про право і державу України і Росії XVII-поч. XX ст.

Роль і вплив козацької держави на політичну і правову думку України. Козацтво як вираження інтересів українського народу. Державно-правові ідеї Богдана Хмельницького і їх еволюція. Державно-політична діяльність Івана Виговського і Петра Дорошенка. Політична діяльність Івана Мазепи і її вплив на розвиток української політичної і правової думки. Теоретичне і правове обґрунтування утворення Української незалежної держави в Конституції Пилипа Орлика. Основні політичні і правові ідеї.

Особливості розвитку державно-правової думки України на початку XIX ст. Політична програма Кирило-мефодієвського братства. Ідея слов'янських держав. Тарас Шевченко як основоположник політико-правової ідеології революційної демократії в Україні. Ідеї теорії природного права. «Праведний закон». Демократична республіка. Пошуки початків демократизму в Запорозькій Січі. Погляди на федерацію як на засіб державного-правового врегулювання національного питання.

Еволюція державно-правової думки в Україні: від національно-культурницького до національно-політичного відродження. Вчення про право і державу Михайла Петровича Драгоманова. Права і свободи людини. Теорія конституціоналізму. Федерація і принцип децентралізації. Місцеве самоврядування. Погляди на державу і право Івана Яковича Франка. Соціал-демократична модель держави майбутнього. Ідея федеративної України і слов'янської федерації.

Тема 14. Вчення про право і державу Європи другої половини XIX - початку XX ст.

Загальна характеристика державно-правової думки другої половини XIX - початок XX ст.

Державно-правові теорії позитивізму. Погляди Огюста Конта на суспільство і державу. Їх консервативний характер. Позитивізм Джона Мілля. Оформлення юридичного позитивізму як напрямку в юриспруденції Джоном Остіном. Розвиток юридично-позитивістських ідей Джона Остіна німецькими правознавцями Карлом Бергбомом, П.Лабандо, А.Есменом.

Соціологічний позитивізм. Артур Шопенгауер. Формування соціологічної теорії права і держави в роботах Рудольфа фон Ієринга. Інтерес у праві.

Органічні теорії держави і права і теорія насильства. Соціологічні ідеї Герберта Спенсера в області права і держави. Погляди Людвіга Гумпловича на насильство як основу і причину виникнення держави і права.

Антидемократичні політичні і правові ідеї. (Жозеф-Артур де Гобіно, Джозеф Чемберлен, Генріх Трейчке, Гельмут-Карл Мольтке, Гельмут Йоган Мольтке). Проблема права і держави у творах Фрідріха Ніцше.

Тема 15. Державно-правові вчення України та Росії XX – поч. XXI ст.

Державно-правові концепції в Україні початку XX ст. Ідеї про право і державу Михайла Сергійовича Грушевського. Трактатування державного досвіду українського народу. Теорія національно-територіальної автономії. Їх взаємозв'язок з ідеєю федерації. Ідея незалежності України. Проекти конституційних перетворень Української Народної Республіки. Погляди на право і державу Володимира Винниченка. Винниченко про право і правопорушення. Моделі майбутньої держави. Державно-правова концепція В'ячеслава Липинського.

Радянська концепція теорії права і держави. Розвиток марксистського політичного і правового вчення в роботах Володимира Леніна (Ульянова). Розробка Леніним питання про форму диктатури пролетаріату в Росії - Республіці Рад. Знищення військово-бюрократичної машини в ході соціалістичної революції, характеристика задач диктатури пролетаріату і їх співвідношення з законом. Розвиток Володимиром Леніним ідей про радянську державу, демократію і право. Співвідношення демократії і диктатури. Місце комуністичної партії в механізмі диктатури пролетаріату. Законність і її принципи. Роль Дмитра Курського, Петра Стучки в становленні революційно-марксистського праворозуміння. Нові підходи до права від середини 50-х років. Розходження права і закону в ліберальній концепції права. Концепція права КПРС розвинутого соціалізму, загальнонародної держави, прав людини.

Державно-правова і державницька думка України кін. XX поч. XXI ст.

Державно-правова і державницька думка Росії кін. XX поч. XXI ст.

Тема 16. Сучасні державно-правові вчення Європи

Загальна характеристика розвитку сучасної державно-правової думки Західної Європи і США. Два типи праворозуміння: природно-правова думка і легістський неопозитивізм. Ганс Кельзен як фундатор легістського неопозитивізму (аналітична юриспруденція). Його нормативістська теорія права. Неопозитивістська концепція права Г.Харта.

Соціологічна юриспруденція. Теорія «живого права» Євгена Ерліха. «Соціальне право» за Георгієм Гурвичем. «Інструментальний» підхід до права Роско Паунда. Правовий «реалізм» у скандинавській і американській школах права (Джером Френк, Карл Левеллін). Соціально-позитивістське правознавство. Концепція солідаризму Леона Дюги. Теорія інституціоналізму в праві Моріса Оріу.

Психологічна теорія права Габрієля Гарда і Левка Петражицького. Імперативно-атрибутивний характер. Його функція. Право офіційне і неофіційне. Право позитивне й інтуїтивне (автономне).

Неокантианське вчення про право Рудольфа Штамлера. Його конструкція природного права і принципи права.

Теорії відродженого природного права. Сучасні теорії природного права Духовний варіант: неотомізм (Ж.Дабен, В.Катрайн, Жак Марітен) і світський варіант: герменевтика (А.Кауфман, В.Гессемер), феноменологізм (Едмунд Гуссерль, А.Райнах), екзистенціалізм (Е.Фехнер, В.Майгофер). Теорія держави загального благоденства (Дж.Мюрдаль, Дж.Стречі, Артур-Сесіл Пігу). Ідеї дуалізму природного і позитивного права.

Теорія конвергенції держави і права. Питирим Олександрович Сорокін, Дж. Гелбрейт, Збігнева Бджезинський, Реймон Арон, Р.Харингтон, Данієл Белл.

Теорія еліт, бюрократії і технократії Вільфредо Парето і Гаєтано Моска. Неоелітизм Дж. Сартони, Т.Дай, Х.Зейглера, Р.Миласа й ін.

Початки державно-правової ідеології німецького соціал-націоналізму. Фашистська доктрина влади і держави. Право в націонал-соціалістичному праворозумінні.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тематичних розділів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л.	с.з.	сам.р.	інд.		л.	с.з.	сам.р.	інд.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Тема 1. Історія вчень про державу і право як наука і як навчальна дисципліна.	7		2	2	2					

Тема 2. Вчення про державу і право Стародавнього Сходу.	7	2	2	2	2					
Тема 3. Вчення про державу і право стародавньої Греції.	7	2	2	2	2					
Тема 4. Державницькі й правові погляди доби елінізму.	7		2	2	2					
Тема 5. Державно-правові ідеї християнства. Вчення про державу і право в середньовіччі.	7	2	2	2	2					
Тема 6. Державно-правові ідеї християнства. Вчення про державу і право Західної Європи доби Середньовіччя.	7		2	2	2					
Тема 7. Ідеї про право і державу епохи Реформації і Відродження.	7	2	2	2	2					
Тема 8. Вчення про право і державу Голландії і Англії епохи ранніх буржуазних революцій.	7	2	2	2	2					
Тема 9. Загальна характеристика політичної і правової ідеології Просвітництва.	8		2	2	2					
Тема 10. Державно-правові вчення Європи та США наприкінці XVIII – першій половині XIX	8	2	2	2	2					
Тема 11. Державно-правові концепції Німеччини наприкінці XVIII - першій половині XIX ст.	8	2	2	2	2					
Тема 12. Політико-правові погляди епохи вільної конкуренції	8	2	2	2	2					
Тема 13. Вчення про право в державу України і Росії XVII – поч. XX ст.	8		2	3	3					
Тема 14. Вчення про	8		2	3	3					

право і державу Західної Європи першої половини XIX ст.										
Тема 15. Державно-правові вчення України та Росії XX – поч. XXI ст.	8		2	3	3					
Тема 16. Сучасні державно-правові вчення Європи.	8		2	3	3				2	2
Усього годин	120	16	32	36	36					

5. Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Денна форма (кількість годин)	Заочна форма (кількість годин)
1	Вчення про державу і право Стародавнього Сходу.	2	
2	Вчення про державу і право стародавньої Греції.	2	
3	Державно-правові ідеї християнства. Вчення про державу і право в середньовіччі.	2	
4	Ідеї про право і державу епохи Реформації і Відродження.	2	
5	Вчення про право і державу Голландії і Англії епохи ранніх буржуазних революцій	2	
6	Державно-правові вчення Європи та США наприкінці XVIII – першій половині XIX	2	
7	Державно-правові концепції Німеччини наприкінці XVIII - першій половині XIX ст	2	
8	Політико-правові погляди епохи вільної конкуренції	2	
	Разом	16	

6. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Денна форма (кількість годин)	Заочна форма (кількість годин)
1	Історія вчень про державу і право як наука і як навчальна дисципліна	2	
2	Вчення про державу і право Стародавнього Сходу.	2	
3	Вчення про державу і право стародавньої Греції.	2	
4	Державницькі й правові погляди доби елінізму.	2	
5	Державно-правові ідеї християнства. Вчення про державу і право в середньовіччі.	2	
6	Вчення про державу і право мислителів і юристів Середньовіччя	2	
7	Ідеї про право і державу епохи Реформації і Відродження.	2	
8	Вчення про право і державу Голландії і Англії	2	

	епохи <u>ранніх буржуазних революцій</u> .		
9	Загальна характеристика політичної і правової ідеології Просвітництва.	2	
10	Державно-правові вчення Європи та США наприкінці XVIII – першій половині XIX	2	
11	Державно-правові концепції Німеччини наприкінці XVIII - першій половині XIX ст.	2	
12	Політико-правові погляди епохи вільної конкуренції	2	
13	Вчення про право і державу України і Росії XVII – поч. XX ст.	2	
14	Вчення про право і державу Західної Європи першої половини XIX ст. - початку XX ст.	2	
15	Державно-правові вчення України та Росії XX – поч. XXI ст.	2	
16	Сучасні державно-правові вчення Західної Європи.	2	
	Разом	32	

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Денна форма (кількість годин)	Заочна форма (кількість годин)
1	Історія вчень про державу і право як наука і як навчальна дисципліна	2/2	
2	Вчення про державу і право Стародавнього Сходу.	2/2	
3	Вчення про державу і право стародавньої Греції.	2/2	
4	Державницькі й правові погляди доби елінізму.	2/2	
5	Державно-правові ідеї християнства. Вчення про державу і право в середньовіччі.	2/2	
6	Вчення про державу і право мислителів і юристів Середньовіччя	2/2	
7	Ідеї про право і державу епохи Реформації і Відродження.	2/2	
8	Вчення про право і державу Голландії і Англії епохи <u>ранніх буржуазних революцій</u> .	2/2	
9	Загальна характеристика політичної і правової ідеології Просвітництва.	2/2	
10	Державно-правові вчення Європи та США наприкінці XVIII – першій половині XIX	2/2	
11	Державно-правові концепції Німеччини наприкінці XVIII - першій половині XIX ст.	2/2	
12	Політико-правові погляди епохи вільної конкуренції	2/2	
13	Вчення про право і державу України і Росії XVII – поч. XX ст.	3/3	
14	Вчення про право і державу Західної Європи першої половини XIX ст. - початку XX ст.	3/3	
15	Державно-правові вчення України та Росії XX – поч. XXI ст.	3/3	
16	Сучасні державно-правові вчення Західної Європи.	3/3	
	Разом	72	

Індивідуальні завдання

1. Підготувати матеріали з елементами наукового дослідження та презентацією на одну з тем:

1. Міфологічні уявлення про місце людини у світі. Версії божественного походження земної влади і порядку. Панування теократичної доктрини.
2. Вплив буддизму на державу, право, законодавство. Уявлення про природний характер законів. Світські ідеї в державно-правовій думці. Трактат Артхашастра.
3. Значення старогрецької державно-правової думки. Державно-правові погляди стародавньої Греції раннього періоду. Державно-правова інтерпретація давніх міфів у поемах Гомера і Гесіода. «Сім мудреців» (Фалес, Пітгак, Періандр, Біант, Солон, Клеобул, Хілон).
4. Державно-правові погляди Платона. Загальна характеристика творчості Платона. Філософські основи вчення Платона про державу і право. Платон про походження держави і права і їх сутність.
5. Вчення Аристотеля про сутність і походження держави. Аристотель про громадянство.
6. . Загальна характеристика державно-політичної і наукової діяльності Цицерона. Класифікація форм правління. Обґрунтування аристократичної («сенатської») республіки. Цицерон про сутність і форми держави.
7. . Погляди на державу і право Аврелія Августина (Блаженного). Релігійно-етичний підхід до тлумачення проблем держави і права. Вплив ідей Августина на розвиток теологічного світогляду середньовіччя.
8. Теологічне вчення Томи Аквінського про державу і право. Побудова концепції права на фундаменті етики. Розходження права і закону. Класифікація законів.
9. Соціальні, правові аспекти в поглядах Ярослава Мудрого. «Правда Ярославович» - пам'ятка правової думки XI століття.
10. Політичні і правові вчення арабського світу в період становлення ісламу. Панісламістська ідеологія. Суннітські політико-правові теорії: маликізм, шафіїзм, ханбалізм.
11. Використання ідей Кальвіна монархами (тираноборцями) у другій половині XV - початок XVII ст.
12. Ідеї про право і державу в українській полемічній літературі польсько-литовської доби. Правові і політичні погляди Івана Вишенського, Станіслава Оріховського-Роксолана, Петра Могили. Проблема людини.
13. Макіавеллі про рушійні сили політики й історії. Сутність і походження держави за концепцією Макіавеллі. Погляди Макіавеллі на роль релігії в суспільстві і державному житті.
14. Ідеальний державно-правовий лад. «Утопія» Томаса Мора і «Місто Сонця» Томмазо Кампанелли. Організація влади і управління.
15. Вчення Жанна Бодена про державу і право. Вчення про державний суверенітет державної влади і форми держави.
16. Гуго Гроцій – фундатор теорії природного права і науки про міжнародне право. Навчання природному праву Гуго Гроція. Сутність походження держави і верховної влади за концепцією Гуго Гроція.
17. Погляди на право і державу Барух (Бенедикт) Спінози. Вчення про невід'ємні права людини і межі державної влади. Обґрунтування демократії.
18. Вчення про право і державу Джона Локка. Загальна характеристика державно-правової концепції Локка. Зародження лібералізму. Локк про походження, сутність і завдання держави. Питання поділу влади в концепції мислителя.
19. Державно-правова концепція Девіда Юма. Причини виникнення державно-правових явищ. Джерела права.

20. Погляди на право і державу Шарля Луї Монтеск'є. Поняття і сутність держави за Монтеск'є. Класифікація форм держави і їх характеристика. Розвиток теорії поділу влади в правовій концепції Монтеск'є.
21. Погляди на право і державу Жан-Жака Руссо. Загальна характеристика державно-правових поглядів Руссо. Руссо про походження і сутність держави. Теорія суспільних договорів. Теорія народного суверенітету.
22. Особливості державно-правових поглядів французьких просвітителів. Дені Дідро, Поль-Анрі Гольбах, Клода-Адріана Гельвеція.
23. Політичні і правові ідеї яacobінців (Жан Поль Марат, Максиміліан Робесп'єр). Політична і правова ідеологія французького соціалізму (Мореллі, Габріель Бонно де Маблі, Гракх Бабеф).

Підготувати есе на одну з тем:

1. Ідеї про право і державу Михайла Сергійовича Грушевського. Трактатування державного досвіду українського народу. Теорія національно-територіальної автономії. Їх взаємозв'язок з ідеєю федерації. Ідея незалежності України.
2. Проекти конституційних перетворень Української Народної Республіки. Погляди на право і державу Володимира Винниченка.
3. Типи праворозуміння: природно-правова думка і легістський неопозитивізм. Ганс Кельзен як фундатор легістського неопозитивізму (аналітична юриспруденція).
4. Теорія «живого права» Євгена Ерліха.
5. Соціальне право» за Георгієм Гурвичем.
6. «Інструментальний» підхід до права Роско Паунда.
7. Імперативно-атрибутийний характер норм права, згідно поглядів Л. Петражицького. Право позитивне й інтуїтивне (автономне).
8. Неокантианське вчення про право Рудольфа Штаммлера. Його конструкція природного права і принципи права.
9. Сучасні теорії природного права Духовний варіант: неотомізм (Ж.Дабен, В.Катрайн, Жак Марітен) і світський варіант: герменевтика (А.Кауфман, В.Гессемер).
10. Теорія конвергенції держави і права. Питирим Олександрович Сорокін, Дж. Гелбрейт, Збігнева Бджезинський, Реймон Арон, Р.Харингтон, Даніел Белл.

Підготувати тестові завдання на одну з тем:

1. Державно-правові погляди епохи Просвітництва в Німеччині й Італії. Самуель Пуффендорф, Вільгельм фон Гумбольдт, Християн Вольф, Крістіан Томазій про право і державу. Джамбаттіста Віко про право і державу. Чезаре Беккарія про право і державу. Його внесок у розвиток класичної школи науки кримінального права.
2. Державно-правові ідеї епохи просвітництва в Україні. Погляди на право і державу Григорія Савича Сковороди. Людина, право і держава в його філософсько-етичному вченні. Ідея демократичної республіки. Політичні і правові погляди Якова Петровича Козельського.
3. Ліберальне вчення про право і державу Іммануїла Канта. Категоричний імператив. Особливості теорії природного права. Кант як один із перших фундаторів теорії правової держави. Право: його розподіл на приватне і публічне. Вчення про організацію державної влади. Використання теорії поділу влади і теорії народного суверенітету. Обґрунтування конституційної монархії. Теорія «вічного світу».
4. Теоретична концепція права Югана-Готлібе Фіхте. Теорія закритої торгової держави.
5. Вчення Георга-Вільгельма-Фридріха Гегеля про право і державу. Діалектичний метод і об'єктивний ідеалізм. Їх втілення в його правовій концепції цивільного суспільства і держави. Визначення права. Особливості його підходів до твердження конституційної монархії. Ідеї в області міжнародного права.

6. Історична школа права (Густав Гуго, Фридріх-Карл фон Савін'ї, Георг Фрідріх Пухта). Критика природно-правової теорії. Погляди на походження права і його залежність від історії народу. Відношення до кодифікації права.
7. Ліберальні погляди на право і державу в Англії. Ієремія Бентам про право і конституційну систему держав. Утилітаризм. Позитивістське трактування державного суверенітету. Погляди на співвідношення прав і обов'язків. Державно-правова концепція Джона Стюарта Мілля.
8. Ліберальні погляди на право і державу у Франції. Бенджамін Констан про право і державу. Бенджамін Констан про політичну й особисту свободу, завдання держави. Алексіс де Токвіль про демократію, співвідношення рівності і свободи.
9. Державно-правові погляди ідеологів соціалізму. Клода-Анрі де Рувруа Сен-Сімона, Франсуа-Марі-Шарля Фур'є, Роберта Оуена.
10. Державно-правові погляди Карла Маркса і Фрідріха Енгельса. Ідеї про державну форму диктатури пролетаріату і принципи її діяльності. Ідеї про різні форми диктатури пролетаріату і шляху переходу до соціалізму. Розвиток концепції соціалістичної держави. Частина держави і права в комуністичній формації.
11. Анархістські концепції держави і права. Михайло Бакунін, П'єр Жозеф Прудона і Петро Кропоткін.
12. Державно-правові теорії позитивізму. Погляди Огюста Конта на суспільство і державу. Їх консервативний характер. Позитивізм Джона Мілля. Оформлення юридичного позитивізму як напрямку в юриспруденції Джоном Остіном.
13. Соціологічний позитивізм. Артур Шопенгауер. Формування соціологічної теорії права і держави в роботах Рудольфа фон Ієринга. Інтерес у праві.
14. Органічні теорії держави і права і теорія насильства. Соціологічні ідеї Герберта Спенсера в області права і держави. Погляди Людвіга Гумпловича на насильство як основу і причину виникнення держави і права.
15. Антидемократичні політичні і правові ідеї. (Жозеф-Артур де Гобіно, Джозеф Чемберлен, Генріх Трейчке, Гельмут-Карл Мольтке, Гельмут Йоган Мольтке). Проблема права і держави у творах Фрідріха Ніцше.
16. Роль і вплив козацької держави на політичну і правову думку України. Козацтво як вираження інтересів українського народу. Державно-правові ідеї Богдана Хмельницького і їх еволюція.
17. Державно-політична діяльність Івана Виговського і Петра Дорошенка.
18. Політична діяльність Івана Мазепи і її вплив на розвиток української політичної і правової думки. Теоретичне і правове обґрунтування утворення Української незалежної держави в Конституції Пилипа Орлика. Основні політичні і правові ідеї.
19. Особливості розвитку державно-правової думки України на початку XIX ст. Політична програма Кирило-мефодієвського братства. Ідея слов'янських держав.
20. Тарас Шевченко як основоположник політико-правової ідеології революційної демократії в Україні. Ідеї теорії природного права. «Праведний закон». Демократична республіка.
21. Пошуки початків демократизму в Запорозькій Січі. Погляди на федерацію як на засіб державно-правового врегулювання національного питання.
22. Еволюція державно-правової думки в Україні: від національно-культурницького до національно-політичного відродження. Вчення про право і державу Михайла Петровича Драгоманова. Права і свободи людини. Теорія конституціоналізму. Федерація і принцип децентралізації. Місцеве самоврядування.
23. Погляди на державу і право Івана Яковича Франка. Соціал-демократична модель держави майбутнього. Ідея федеративної України і слов'янської федерації.

Підготувати тези виступів на науково-практичних конференціях.

8. Види контролю і система накопичення балів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

За шкалою ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою	
		Екзамен	Залік
A	90 – 100 (відмінно)	5 (відмінно)	Зараховано
B	85 – 89 (дуже добре)	4 (добре)	
C	75 – 84 (добре)		
D	70 – 74 (задовільно)	3 (задовільно)	
E	60 – 69 (достатньо)		
FX	35 – 59 (незадовільно – з можливістю повторного складання)	2 (незадовільно)	Не зараховано
F	1 – 34 (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)		

Об'єктом рейтингового оцінювання знань студентів є програмний матеріал дисципліни, засвоєння якого перевіряється під час контролю.

Критерії комплексного оцінювання доводяться до студентів на початку викладання навчальної дисципліни.

Підсумкове оцінювання рівня знань студентів з історії вчень держави і права здійснюється на основі результатів поточного контролю (ПК) та підсумкового контролю знань студентів (ПКЗ) за **100-бальною шкалою**.

Завдання **ПК** оцінюються в діапазоні від **0 до 60 балів**.

ПКЗ оцінюються в діапазоні від **0 до 40 балів**. ПКЗ з історії вчень про державу і права проводиться у формі іспиту з ключових питань, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати знання з даного предмета з сучасними соціальними і правовими проблемами оцінюються в діапазоні від **0 до 20 балів**. До екзаменаційного білета включаються, як правило, з питання з історії вчень про державу і право. До ПКЗ входить індивідуальна робота студентів оцінюється в діапазоні від **0 до 20 балів**

	Вид контрольного заходу	Кількість контрольних заходів	Кількість балів за 1 захід	Усього балів
1.	Підготовка завдання самостійної творчої роботи	2	8	16
2.	Контрольне тестування	4	5	20
3.	Виступи, обговорення та дискусії на семінарських заняттях	8	3	24
4.	Індивідуальна робота	1	20	20
5.	Екзамен в письмовому вигляді	1	20	20
Усього		18		100

Критерії поточного контролю (ПК) (від 0 до 60 балів)

Бальна система застосовується для стимулювання активності студентів. Ця система балів вводиться з метою заохочування студентів до планомірної, систематичної роботи по вивченню теоретичного матеріалу, передбаченого даною дисципліною.

Критерії оцінювання на семінарських заняттях:

3 бали виставляються студенту тоді, коли всі завдання виконані правильно, у відповідності до вимог;

2 бали виставляються студенту тоді, коли він виявляє розуміння основних понять, положень і фактів, проте завдання виконані не в повному обсязі або містять помилки;

1 бали виставляється студенту тоді, коли домашня підготовка та завдання виконані частково.

Критерії оцінювання контрольного тестування

Студент виконує **4 контрольні заходи**, які оцінюється – **максимум по 5 балів**.

Контроль складається з тестових завдань:

1. 100 – 90% правильних відповідей – **5 балів**.

2. 80 – 70% правильних відповідей – **4 бали**.

3. 60 – 50% правильних відповідей – **3 бали**.

4. 40 – 30% правильних відповідей – **2 бали**.

5. 20% правильних відповідей – **1 бал**.

Критерії оцінювання виконання і захисту студентом самостійної роботи (8 балів).

1. Цілісність, систематичність, логічна послідовність викладу матеріалу – **2 бали**.

2. Повнота розкриття питання – **1 бал**.

3. Уміння формулювати власне ставлення до проблеми, робити аргументовані висновки – **1 бал**.

4. Правильність оформлення роботи – **1 бал**.

5. Захист виконаного індивідуального завдання – **3 бали:**

3 бали – відповідь бездоганна за змістом, студент вільно володіє матеріалом, чітко і повно відповідає на запитання викладача;

2 бали – відповідь розкрита, студент вільно володіє матеріалом, але містить деякі неточності та помилки;

1 бал – студент у загальній формі орієнтується в матеріалі, відповідь неповна, поверхова.

Критерії підсумкового контролю знань студентів (ПКЗ)

(від 0 до 40 балів)

Критерії оцінювання виконання і захисту студентом індивідуального завдання (20 балів)

1. Цілісність, систематичність, логічна послідовність викладу матеріалу – **максимально 4 бали**.

2. Повнота розкриття питання – **максимально 4 бали**.

3. Уміння формулювати власне ставлення до проблеми, робити аргументовані висновки – **максимально 3 бали**.

4. Опрацювання сучасних наукових інформаційних джерел – **1 бал**.

5. Правильність оформлення роботи – **максимально 2 бали**.

6. Захист виконаного індивідуального завдання – **максимально 4 бали:**

4 бали – відповідь бездоганна за змістом, студент вільно володіє матеріалом, чітко і повно відповідає на запитання викладача;

3 бали – відповідь розкрита, студент вільно володіє матеріалом, але містить деякі неточності та помилки;

2 бали – відповідь повна, студент допускає помилки в основних питаннях;

1 бал – студент у загальній формі орієнтується в матеріалі, відповідь неповна, поверхова.

7. Виконання роботи на електронному носії **максимально 3 бали:**

3 бали – презентація роботи;

2 бали – електронний варіант тексту з рисунками та таблицями;

1 бал – рукописний варіант роботи.

Критерії оцінювання підсумкового контролю – екзамену (20 балів).

Екзамен може проводитись для покращання оцінки, отриманої за результатами поточного рейтингового контролю.

Екзаменаційний білет складається з трьох теоретичних питань.

Максимальний результат виконання екзаменаційного завдання оцінюється в 20 балів:

20 балів передбачає високий рівень знань і навичок: відповідь повна, логічна з елементами самостійності; вдало використовується вивчений матеріал при наведенні прикладів; відповідь підкріплюється посиланнями на додаткову літературу. Кожне питання оцінюється в 7 балів.

19 – 15 балів передбачає досить високий рівень знань і навичок: відповідь логічна, містить деякі неточності при формулюванні узагальнень, наведенні прикладів; наявні труднощі при формулюванні узагальнюючих висновків, слабка знання додаткової літератури.

14 – 10 балів передбачає наявність знань лише основної літератури, студент відповідає по суті на питання і в загальній формі розбирається в матеріалі, але відповідь неповна і містить неточності, порушується послідовність викладання матеріалу, виникають труднощі, застосовуючи знання при наведенні прикладів.

9 – 5 балів передбачає неповні знання студента основної літератури; студент лише в загальній формі розбирається в матеріалі, відповідь неповна і неглибока; недосить правильні формулювання, порушується послідовність викладення матеріалу, виникають труднощі при наведенні прикладів.

4 - 1 балів ставиться, коли студент не знає значної частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки при формулюванні та висвітленні понять, на додаткові питання відповідає не по суті, робить велику кількість помилок при відповіді.

0 балів ставиться, коли студент не розкрив поставлені питання, не засвоїв матеріал в обсязі, достатньому для подальшого навчання.

9. Рекомендована література

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА

1. Удовика Л. Г. Методологічні зрушення у юридичній науці в умовах глобалізаційних трансформацій правової сфери / Методологія в праві: монографія / за заг. ред. І. Безклубого. Київ : Грамота, 2017. С. 137–155.
2. Удовика Л. Г. Формування теорії правової системи у юридичній науці (Ч.2). *Часопис Київського університету права. Юрид. наук.-теорет. Щоквартальник*. 2020. №1. С.26-33.
3. Удовика Л. Г. Формування теорії правової системи у юридичній науці (Ч.1). *Часопис Київського університету права. Щоквартальник*. 2019. №3. С.12-20; (Ч.2). 2020. №1. С. 12-21.
4. Viktor V. Horodovenko, Vitalii M. Pashkov, Larysa G. Udovyka. (2020). International Legal instruments in the field of bioethics and their impact on protection of Human Rights. *Wiadomości Lekarskie*. 2020, VOLUME LXXIII, ISSUE 7, JULY 2020, 1554-1560. (Scopus). URL:<https://wiadlek.pl/wp-content/uploads/archive/2020/WLek202007144.pdf>
5. Велика українська юридична енциклопедія : у 20-ти т. Велика українська юридична енциклопедія. Т. 3. Загальна теорія права. Харків : Право, 2017. 952 с.

6. Правова доктрина України : у 5 т. Х.: Право, 2013. Т. 1 :Загальнотеоретична та історичнаюриспруденція / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. Х.: Право, 2013. 976 с.
7. Правова система України : історія, стан та перспективи: в 5 т. Т. 1 : Методологічні та історико–теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Х.: Право, 2008. 728 с.
8. Шульженко Ф.П., Андрусак Т.Г. Історія політичних і правових вчень. К.: Юрінком Інтер, 1999. 228 с.
9. Шульженко Ф.П., Наум М.Ю. Історія вчень про державу і право: Курс лекцій / За заг. ред. акад. АПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.В. Копейчикова. К.: Юрінком Інтер, 1997. 192с.
10. История политических и правовых учений: Учеб. для вузов (Под ред. В.С.Нерсисянца). – М.: Зерцало, 1997. 435 с.
11. Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юр. вузів і фак. / Укл. Г.Г.Демиденко. – 2-ге вид., доп. і змін. Харків : Легас, 2002. 922с.
12. Американские федералисты: Олександр Гамильтон, Джеймс Медисон, Джон Джей: Избр. статьи. Составители: [Леон Липсон](#), [Григорий Фрейдин](#), [Валерий Чалидзе](#) – М.: [Chalidze Publications](#), 1990. 328 с.
Токвиль Алексис де Демократия в Америке: Пер. с франц. / Предисл. Гарольда Дж. Ласки. – М.: Прогресс, 1992. 554 с.
13. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемчушенко (голова редкол.) та ін. К.: Укр. енцикл. 2001.

Додаткова:

1. Безродний В.Г., Ковальчук Л.А., Масний К.Г. Світова класична думка про державу і право. – К.: Просвіта, 1999. – 321 с.
2. Булгаков А.В. Права человека, Основы правовых знаний. – Харьков: Ранок, 2000 – 96 с.
3. Горський В.С. Історія української філософії: Курс лекцій. – К.: Наукова думка, 1996. – 345 с.
4. Грабовський С., Ставроянні С., Шкляр Л. Нариси з історії українського державотворення. – К.: Генеза, 1995. – 324 с.
5. Єришев А.А. История политических и правовых учений. К.: МАУП, 1998. 116 с.
6. Золотухина Н.М., Исаев И.А. Политические и правовые учения на Руси в период возникновения и развития феодализма. М.: Молодая Гвардия, 1984. 53 с.
7. Кухта Б.Л. З історії української політичної думки. – К.: Знання, 1994. 342с.
8. Ипатов Е.Ф., Левковський К.М. Политология. Раздел История политических учений (конспект лекций). К.: Книга, 1991. 234 с.
9. Ебелс Г.Л. Обзор развития политических учений Древнего мира: методическая разработка. – Рига: Книга, 1990. 456 с.
10. Історія вчень про державу і право : конспект лекцій / уклад. В.В. Сухонос. Суми : Ініціатива, 2000. 50 с.
11. Ильин Ю.Д. Лекции по истории и праву Европейского союза. Харьков: Консум, 1998. – 123 с.
12. Кірабаєв Н.С. Социальная философия мусульманского Востока: эпоха средневековья. – М.: Молодая Гвардия, 1987. – 342 с.
13. Лосев, А. Ф. Платон. Аристотель. / Алексей Федорович Лосев, Аза Алибековна Тахо-Годи. – М : Молодая гвардия, 2000. – 392с. – (ЖЗЛ ; Вып. 777. Серия биографий).
14. Масненко, В. В. Історичні концепції М.С.Грушевського та В.К.Липинського : Методологічний і суспільно-політичний виміри української історичної думки 1920-х років / В. В. Масненко. – К.,Черваси : Брама-ІСУЕП, 2000. – 284с.

15. Любищев, А. А. Линии Демокрита и Платона в истории культуры / Александр Александрович Любищев. – СПб : Алетейя, 2001. – 255с. – (Философы России XX века).

Інформаційні ресурси

1. <http://www.rada.gov.ua>– Офіційний сайт Верховної Ради України
2. <http://www.nbu.gov.ua>– Національна бібліотека імені В.І.Вернадського
3. <http://www.library.ukma.kiev.ua/amer> – Американська бібліотека НаУКМА
4. <http://www.loc.gov>– бібліотека Конгресу США
5. <http://www.bl.uk>– Британська бібліотека
6. <http://www/d-nd.de> – Німецька національна бібліотека
7. <http://www.bnf.fr>– Національна бібліотека Франції
8. <http://dev.europeana.eu>– Європейська цифрова бібліотека (Europeana)

Погоджено _____
навчальний відділ
« _____ » _____